

MUSÂHİP MEHMED SAJD EFENDİ

Dr. Talip MERT

1953 Sivas doğumlu. İlk orta tahsili Sivas'ta tamamladı. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesini 1983'de bitirdi. Hat'tı Hamid Aytaç'tan, Tezhibi Süheyl Ünver ve Çiçek Derman'dan öğrendi. 1994'den beri Marmara Üniversitesi Arşivcilik bölümü öğretim görevlisi olarak çalışmakta. Osmanlı Kültür Tarihi üzerine özel çalışmasını sürdürmektedir.

Tarihimiz boyunca rast geldiğimiz nükteleri, şakaları ve hazır cevapları ile her zaman aramızda yaşayan, bu yönleri ile meşhur olmuş Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa... gibi kişilerden birisi de Musahip Mehmed Said Efendi'dir.

Said Efendi, aynı zamanda bizde Avrupa usûlü resim yapan ilk ressamlarımızdandır. Said Efendi, iyi bir hânende, giriftzen, neyzen, bestekâr, keskin nişancı ve Karagözcü'dür. Tabii hepsinden daha çok bir söz eri, hoş sohbet ve devrinin ifadesiyle nekregû, bezlegû ve mîri kelâmdir. Mehmed Said Efendi en çok da bu yönüyle meşhur olmuştur. Sırf bu yönüyle de II. Mahmud'u çok zarif ve ince nükteleri ile zor anlarında güldürmeğe, onu dertlerinden uzaklaştırmaya muvaffak olmuştur.

Mehmed Said Efendi'den, yazılı kaynaklarda daha çok efendi şeklinde bahsedilmektedir. Ama arşiv belgelerinde ondan Said Ağa, ve Said Bey şeklinde ifadeler de kullanılmıştır.

Mehmed Said Efendi'nin taşıdığı musahip unvanı nedir? Bu unvanın Osmanlı Tarihi'ndeki yeri ve kullanılışı nasıldır? Önce bu hususa bir açıklık getirmek gerekirse arşiv belgeleri ışığında şunlar söylenebilir:

Musahip unvanı Osmanlı Devleti'nde II. Murad devrinden beri kullanılan bir unvandır. Bu unvan padişah tarafından verilir, bu unvanı alan zat sadriazam huzurunda kürk giyer ve bir takım imtiyazlara sahip olurdu. Musahip, her ne kadar sohbet edilen kimse demek ise de; arşiv belgeleri bu kelimenin sarayda iki farklı manada kullanıldığını ortaya koyuyor. Harem musahipleri ve taşra musahipleri. Taşra musahiplerine sadece musahip de denir.

Birisi zenci harem ağalarına verilen musahip unvanı olup saray dışında hatta harem dışında herhangi bir vazifesi ve işlevi yoktu.⁽¹⁾ Bu tür musahip unvanı Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir.⁽²⁾ Harem musahipleri ayrıca birinci, ikinci, üçüncü...musahip şeklinde birde sıralamaya tâbi idiler.⁽³⁾

İkincisi ve bizi ilgilendiren kısmı ise; bazı sanat dallarında üstün başarı gösteren kişilere verilen unvandır. Bu sanatkarlar, en başta hânende ve sâzendeler olmak üzere bugünkü ifadesiyle tiyatrocular dahil idiler. Meselâ: İsmail Dede, Küçük Mehmed Ağa... hânende ve bestekâr olarak bu unvanı taşıyorlardı. Numan Ağa, Zeki Mehmed Ağa, İsmail Ağa... sâzende olarak. Said Efendi ile onun çağdaşı olan Abdi Bey (Küpeli Çavuş) ise daha çok taklit yapmaktaki başarıları ve karagöz oynatmaktaki becerileri

ile ün kazanmışlardı.

Musahip sözünün bugünkü karşılığı devlet sanatçısıdır.

Musahip unvanı II. Mahmud'un son zamanlarında 26 Ekim 1834'te kaldırılmıştır.⁽⁴⁾

Hayat Hikâyesi

Said Efendi Eyyub Sultan'da doğmuştur.

Ahmed Atâ Bey Tarih-i Atâ'da Said Efendi'nin 80 yaşına yakın olduğunu yazıyor.⁽⁵⁾ Meclis-i Maarif azasından Süreyya Bey'in Sicill-i Osmânî'sinde belirttiği -ve mezar taşında da yazılı olduğu- üzere 5 Şubat 1856'te vefat etmiştir. Bu bilgilerden hareketle Said Efendi'nin 1778 civarında doğduğu tahmin edilebilir.

Hayatı hakkındaki bilgiler aşağı-yukarı 1800 lü yılların başına veya biraz daha ilerisine uzanmaktadır. Bursalı Rıza Efendi'nin onun hakkında yazdıklarını büyük çapta arşiv belgeleri de doğrulamaktadır. Rıza Efendi şunları yazmış:

"Said Efendi'nin mûsikîdeki başarısı ve hoşsohbet konusundaki yüksek mahareti sebebiyle Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi'nin oğlu meşhur Kadıasker Mehmed Emin Efendi'ye (? - 28.10.1805) musahip olmuştur.⁽⁶⁾

Bu bahsi Tayyazade Ahmed Atâ Bey daha geniş olarak ele almıştır. Atâ Bey onun geniş dost halkasını şöyle naklediyor.

" Küme faslına dahil olan zevat sırasında ismi yâd olunan Musahip Said Efendi yalnız neyzen ve giriftzen olmayıp evâsıt-ı Selim Hânî'den beri mecâlis-i zurefada bulunmuş ve hususiyile kibâr-ı meşayih ve ulemadan Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi El-hac Yusuf Dede Efendi ve Abdülkadir Dede Efendi ve Mahmud Dede Efendi ve Yenikapı Şeyhi Abdülbaki Dede Efendi ve Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Şemseddin Dede Efendi ve Kerestecizade Nuri Dede Efendi ve meşhur Veli Efendizade Emin Molla ve Şemseddin Molla ve devlet kethudası İbrahim Nesim Efendi ve sır kâtibi Ahmet Fâiz Efendi ve Halil Paşazade Mabeynci Ahmet Muhtar Beyefendi ve Reisü'l-etibbâ Behcet Efendi ve Nakıbü'l-eşraf Sıddık Molla ve eimme-i kiramdan Tatar Hâfız Ahmed Kâmil Efendi ve Cennet Filizi Abdülkerim Efendi ve Dürriyade Abdullah Molla Efendi ve Keçecizade İzzet Molla ve Şehremini Hayrullah Efendi ve meşhur Hâlet Efendi ve urefâ-yı meşhureden

Resim 1; Said Efendi ile Küpeli Abdi Bey (Bu resimler Şehabeddin Uzluk'un "Mevlevilik'de Resim, Resimde Mevleviler" adlı eserinden alınmıştır)

(1) Ali Emiri II. Mahmud 1006.

(2) Ünüvar Safiye, Saray Hatıralarım.....

(3) Evkaf Defterleri 12420 / bu defterin bir çok sayfasında bunlardan bahis var.

(4) BEO. Sadaret Defterleri 363 / 139

(5) Ahmet Atâ Bey, Tarih-i Atâ, III / 196 İstanbul 1291.

(6) Cevdet Adliye 3837.

Resim 2; Musahip Said Efendi'nin kendi yaptığı portresi (Şehabeddin Uzluğ'un "Mevlevilik'de Resim, Resimde Mevleviler" adlı eserinden alınmıştır)

Numan Hoca ve Hâtif Efendi gibi zurefanın encümen-i ülfetlerinde bulunmuş ve bu mecâlis-i üdebâda cereyan eden mutâherat, mutâyebât, ve letâif-i münazerat-ı musahabbattan ahz-ı hisse-i edebiyat ile fetânet-i fitriyye ve isti'dad-ı hulkiyesiyle bu muvaffakiyeti münevver-i akl ve zekâ ve nühasını ve hakikaten racül-ü kâmil ve insan-ı meâli hasâil manasını şâmil olarak musahip lafzının mana-yı hakikisini müfesser, hal ve şânı ve ma'lumat-ı müktesebesini muvafık-ı mertebesi sin ü sâli bulunmuş olduğundan Hâlet Efendi'ye münasebet-i serpendisiyle Adana menfasına gidip-geldikten sonra hâkan-ı huld âşiyân hazretleri ekser ahyân ve belki her zaman nezd-i hümayunlarında bulundurulurlar idi. Çünkü Efendi-i mumâ ileyh elinden geldiği mertebe herkesin mümkünü'l-icra olan istidasını is'afa himmet eder ve hiç ferdin gıyabında bulunmayıp düşmanı olsa bile ona muavenet eyler ve gadab-ı padişahiye uğrayan eşhası pençe-i mücazzattan istihlas eder bir zat-ı hayır hâh idi."⁽⁷⁾

Atâ Bey Said Efendi'nin meziyetlerini böylece sıraladıktan sonra onun ölümden kurtardığı üç kişi ile ilgili hâdiseleri nakletmektedir. Bu şekilde hayatı kurtulanlardan birisi de sanat tarihimizin gerçek dehalarından birisi olan Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'dir.

III. Selim'in mûsikîye olan râğbeti dolayısıyla bir gün huzurda İsfahan Beste'den söz edilmişti. III. Selim bu eseri merak edip dinlemek istemiş. Ama mevcut hânendelerden bu eseri bilen çıkmayınca Said Efendi'nin çağrılmasını istemiş. Said Efendi bu eseri vaktiyle Balat'ta bir Müsevî kadından 10 Kuruş ücret mukabilinde geçmiş olduğundan huzurda çok güzel bir biçimde icra ederek hünkârın takdir ve iltifatını kazanmış. 10 Kuruş'a öğrendiği bir bestenin kendisini 10.000 Kuruş atıyyeden başka musahiplik şerefine de nâil ettiğini sık sık anlatmış.⁽⁸⁾ Said Efendi'nin bu ilk musahipliğinin tarihi bilinmiyor. Ancak bu unvan II. Mahmud'un cülûsundan altı gün sonra hem kaldırılmış, hem de saraydan çıkarılmıştır. II. Mahmud'un bu icraatının tam sebebi şu an için meçhul. Ama III. Selim'in katli dolayısıyla bu olayla ilgili bir şüphe üzerine bu yola baş vurmuş olabilir. Bunun tam tarihi 4 Temmuz 1808 olup bu konudaki teşrifat kaydı şöyledir:

"Taşra musahiplerinden Sadullah Bey, Gi-

riften İbrahim Efendi, Zeki Mehmed Ağa, Hayâlî Said Ağa, ve Neyzen Mustafa Bey musahiplikten ihraç"⁽⁹⁾

II. Mahmud 18 Aralık 1809da onu tekrar musahip yapmıştır. Mehmed Said Efendi'nin bu ikinci musahipliği ile ilgili teşrifat kaydı şu şekildedir:

"Musahiplik Said Ağa'ya tevcih – edilmiş – ve –sadaret kaymakamı – huzurunda kabur sincap kürk –giydirilmiştir."⁽¹⁰⁾

Musahiplik büyük memuriyetlerden olduğu için bu unvanı alanlar da büyük memurlara mahsus teşrifat defterlerine girebilmişlerdir.

"Musahib-i şehriyarilik Said Ağa'ya tevcih ve huzur-u sadr-ı âlde kubur sincap kürk ilbas olundu. Kürkün fiyatı 350 Kuruş 15 Rebi'ul-evvel 1236 (21.12.1820).⁽¹¹⁾ yine bu devrin hânende ve şairlerinden Ağazade Said Bey bin Hızır Ağa (?-1834) var ki bu zatın da zaman zaman Said Efendi ile karıştırılması her an için olağan bir durumdur.⁽¹²⁾

Bu kayıta adı geçen Said Ağa'nın o devir mûsikî erbabından olan Fıstık Said Ağa mı? yoksa Üsküdârî Tiryaki Said Ağa mı ? olduğu henüz tesbit edilemedi.⁽¹³⁾

Said Efendi sakallı musahipler arasında en ziyade makbul olanı idi. Huzura her gelişinde II. Mahmud'un iltifatlarına nâil olduğu için diğerleri ona düşmanlık ve haset ederek;

"Said Efendi'nin padişahattan çok, diğer devlet adamlarını eğlendirmesi hata değil midir?" tarzında bir takım sözlerle II. Mahmud'u tahrik etmeleri ve meşhur Hâlet Efendi'ye de yakınlığı dolayısıyla Adana'ya sürülmüştür.⁽¹⁴⁾

II. Mahmud'un bu iradesi üzerine Adana'ya doğru yola koyulan Said Efendi 13 Aralık 1822 tarihinde oraya varmıştır. Devrin Adana kadısı durumu 16 Aralık 1822 tarihli bir i'lamla Bâb-ı Alî'ye bildirmiştir:

"Der-i devlet mekîne arz-ı dâi-i kemîne budur ki,

Musahibân-ı hazret-i şehriyârîden Said'in hilâf-ı rızâ-yı hümayun hareketi vukuuna binâen yeri ref' ve kendüsü Adana'ya nefy ve iclâ kılınması bâbında halavet riz-i sahife-i sudur buyurulan ferman-ı âlişân mucibince divan-ı hümayun çavuşlarından Hasan Çavuş kulları mübaşeretle mahall-i menfası olan Medîne-i Adana'ya işbu 238 senesi Rebi'ul-Evvelî'nin 28. Günü vüsul ve muma ileyh kulları menfiyyen mûks ve ikamet ve bilâ ferman ıtlakından hatve-i vâhide mahall-i ahara saliverilmemesi emrine dikkat ve vüsülü derbâr-ı merhamet kara-

(7) Ahmet Atâ, Tarih-i Atâ III/193-194. İstanbul 1291

(8) İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, Hoş Sada s.256. yty.

(9) Millî Emlak Defterleri (III. Selim Ruznamesi) II / 59.

(10) BEO. Sadaret Defterleri 357 / 191

(11) Kepeci Tasnifi Teşrifat Defteri 676 / 12

(12) Atâ bey, age V / 366, Letâif-i Enderun 200,

(13) Atâ Bey, age III / 193, Şehabeddin Bey, Millî Mecmua 10 / 152-153, 6 Mart 1340

(14) İlyas Efendi, Letâif-i Vekâyi'-i Enderuniyye s.248. Dârü't-tibâati'l-Amire, İstanbul 1276. Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet XII / 66.

ra i'lam olundu. Bâkı emr hazreti men lehü'l-emrindir. Hurrîre fi gurte Rebiu'l-Ahir 1238"

Esseyyid Ahmed Kadri

Elmüvellâ hilafet-i bi- medine-i Adana

İşbu ilamla ilgili olarak da Sadaret " mazmûnu kaydı bâlâsına şerh verilmek buyuruldu 17 R. 38 (01.01 1823) " tarihli bir kayıt düşmüştür.⁽¹⁵⁾

Bazı kaynaklarda Mehmed Said Efendi'den Halet Efendi'nin mühürdarı şeklinde bahsediliyorsa da bu sadece bir isim benzerliğidir. Bu sürgün sırasında mühürdar Said Efendi Bolu'ya sürülmüştür.⁽¹⁶⁾

Said Efendi'nin bu sürgünü sekiz ay kadar sürmüş 1823 yılının Ağustos'u sonlarında İstanbul'a dönmesi için izin çıkmıştır. Hızır İlyas Efendi'nin anlattığına bakılırsa bu sürgün dolayısıyla Said Efendi'nin musahiplik unvanı da kaldırılmış görülmüyor. Tam tarih vermemekle beraber 1823 yılının Ekim-Kasım aylarında bu unvan yeniden verilmiş. Bu bahsi İlyas Efendi " Hayâlî Said Efendi ve Tanbûrî Zeki Ağa'nın Musahiplik Unvanı İle Sevindirilmeleri " başlığı ile şöyle hikâye etmiş:

" Padişahı dâima eğlendiren hayâlî Said Efendi ile sazende musahiplerden tanbur ve kamburu ile meşhur Zeki Ağa bazı sebeplerle sürgüne gönderilmişlerdi. Bu sefer affedilip serbest bırakıldılar. İstanbul'a döndükten sonra da tekrar umdukları -musahiplik- unvanına kavuştular. "⁽¹⁷⁾ İlyas Efendi yakından tanıdığı Said Efendi ile ilgili bir çok mesele hikâye etmektedir. Said Efendi 1829'da (1245) Said Efendi, Küpeli Çavuş demekle meşhur arkadaşısı Abdi Bey'le birlikte kapıcıbaşılık rütbesine nail olmuşlardır.⁽¹⁸⁾

Burada sözü edilen tarih 1829 değil 1834 yılıdır. Bu tarihte birçok eski âdet ve usûlleri kaldıran II. Mahmud bu arada musahiplik unvanını da kaldırmıştır. Bu mesele teşrifat defterlerinde şöyle anlatılıyor:

" Hünkâr musahipliği rütbesi ve musahiplik tabirleri padişahın iradesi üzerine tamamen ilga edilmiştir. İçlerinde musahiplerden bulunan Abdi Bey ile Said Efendi'ye emekliliğe esas olmak üzere kapıcıbaşılık rütbesi ihсан buyurularak sadrazam huzurunda hilatler giydirilmiş, ve kethüda beye götürüldükten sonra mabeyne gönderilmişlerdir. Sahip oldukları nişanlar yine kendilerinde kalmıştır. Musahiplerin hepsi 19 kişi kalmakla bunlar hünkâr müezziniği hizmetinde olduklarından bunlara müezzin, bazıları sâzende olduklarından bunlara sâ-

zende ismi verilip geri kalanların hepsi kaldırılmıştır. Bu şahısların her birine Cuma günleri sadaret hazinesinden verilmekte olan 14 er Kuruştan her Cuma ödenen 256 Kuruş Cumalık dahi af olunmuştur. 30 Ekim 1834 " (26 C. 1250)⁽¹⁹⁾

Aynı gün Bâb-ı Ali'de yeni rütbelerinden nâşi hul'at da giymişlerdir. Bu durumu saraya arz eden Sadaret, Abdi Bey'le ilgili bir de taleb de bulunmuş ama belgedeki bu mühim kelimeler silinmiş olduğundan mes'eleyi kavramak doğrusu zorlaşmıştır. Sadaret'in arzı:

"...Musahiplik-i hazret-i şehriyârî unvanı mukaddemce ref buyurularak fakat kudemâyı musahibandan Saadetlu Abdi Bey ve Said Efendi bendelerinde kalmış olduğundan bu def'a unvan-ı mezkurun külliyyen tay ve ilgasıyla muma ileyhimaya avâtıf-ı aliyye-i hazret-i şâhaneden mütekaid kapıcıbaşılık rütbeleri ih-san buyurulmuş olduğu ziver-i dest-i tevkir olan tezkire-i samiyeleri meâl-i vâlâsından malum-u âcizanem olmuş ve muma ileyhima dahi Bâb-ı Ali'ye vürud eylediklerinden iktiza eden hil'atleri iksa ve icra olunmuş ve ruus-u hümayunları dahi bittasdir leffen tesyir-i savb-ı sâmilere kılınmış olduğu beyanıyla tezkire-i senâverî terkimine ibtidar olundu efendim. Mabeynden Sadaret'e ise şu cevap gönderilmiş:

...İşbu tezkire-i âsâfaneleriyle rüüs-u hümayunlar mübarek ve mes'ud hâk-i pâ-y-i şâhaneye arz ve takdim birle manzur-u meâlî nüşur-u cenab-ı hilafetpenahî buyurulmuş ve rüüs-u hümayunlar muma ileyhimaya i'ta kılınmış olup fakat muma ileyhimadan Abdi Bey müsün ve ihtiyar olduğuna merhameten gayriye olan me'muriyeti af buyurularak istizan buyurulan.....yine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. 26 C. 1250 (30.10.1834)" ⁽²⁰⁾

Teşrifat ve Sadaret defterlerindeki bu kayıt 29 C.1250'de (2 Kasım 1834) Divan-ı Hümayun kayıtlarına da girmiştir.⁽²¹⁾

Said Efendi'nin Maaş ve Ta'yinatı

Said Efendi'nin maaşıyla ilgili olarak yukarıdaki belgelerde herhangi bir kayıt yoktu. Ancak o günlerde ona maaş olarak 2500 Kuruş bağlanmış olduğu anlaşılıyor. Bu para zamanla 6000 Kuruş maaş ve maaşa ilave bir miktar da ta'yinat olarak ödenmiştir. Bu maaş yükselmeleriyle ilgili belgeler sırasıyla şu bilgileri ihtiva etmektedir:

" Rikab-ı hümayun-u şâhane kapıcıbaşılardan Said Efendi'nin emekdar ve âtfet-i se-

(15) BEO Cevdet Saray 5589.

(16) Hatt-ı hümayun 24336, 25293

(17) İlyas Efend age. S:282, İNAL, age:256.

(18) İNAL, age s: 256

(19) BEO Sadâret Defterleri 363 / 139

(20) H.H 48864.

(21) A.E.II. Mahmud 3306.

(22) Maliyeden Müdevver defterler (MAD) 8356/58

(23) MAD 8356 / 70

(24) Ali Rıza Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı s. 18. Yayına hazırlayan Ali Şükrü Çoruk, Çalış Ofset İstanbul 2001, Kitabevi yayımı.

(25) Hatt-ı Hümayun tasnifi: 33111

niyyeye sezâvâr olması cihetiyle maaş-ı kadîmi olan 2500 Kuruş'un üzerine işbu 55 senesi Cemâziye'l-âhîr guresinden (12.08. 1839) itibaren 1500 Kuruş zam ve ilave ile 4000 Kuruş'â iblağı hususuna irade-i ihsan âde-i mülûkâne şeref-sünuh buyurulmuş olmağla mucibince maaş-ı mezkûrun suret-i halli ve tahsisinin tanzimine himmet buyurulmak bâbında beyaz üzerine sâdır olan ferman-ı âli mucibince maliye muhasebesine kayd ile beratı tahriri için tezkiresi ve maaş defterlerine ilm ü haberi tahrir olunmak ferman-ı sâmi buyurulmağın mucibince kayd olunup tezkiresi verilmekle ber minval-i muharrer muma ileyh Said Efendi'nin maaş-ı kadîmi olan 2500 Kuruş'un üzerine gur-re-i mezkurdan itibaren 1500 Kuruş dahi zammıyla 4000 Kuruş'a iblağ olunduğunu mübeyyin maliye muhasebesinden vârid olan ilm ü haber kayd olunmuştur. 10 C. 1255 ⁽²²⁾

Said efendi'nin maaşının 6000 Kuruş'a iblağı:

"Rikab-ı hümayun kapıcıbaşlarından Cennetmekan Efendimiz hazretlerinin emekdarlarından Said Efendi'ye geçenlerde talluk buyurulan irade-i inayet âde-i hazret-i mülûkâne mûcibince mahiye 4000 Kuruş maaş tahsis olunmuş ise de muma ileyh zi-ıyal olarak maaş-ı mazkure ile kenduyu idarede mübtela-yı muzayaka ve ızdırab olduğundan isti'tâfa mecbur ve müddet-i medîde hizmet-i mahsusa-i şâhanede istimzac buyurularak bilvücu sezâvar-ı merahım ve eşfak-ı şehinşeh-i ihsan mevfur olduğundan kıdem, ubudiyet ve emek ve hizmetine mükafaaten maaş-ı mezkurun hadd-i lâyıknâna iblağ ve münasip ta'yin tahsisi bittensib hâk-i pâ-yi hümayun-u ihsan nümün-u hazret-i padişahiden lede'l-istizan muma ileyh-in zikr olunan maaş üzerine 2000 Kuruş zam ile 6000 Kuruş'a iblağı ve münasib miktar ta'yinat tahsisi hususuna irade-i inayet âde-i cenab-ı mülûkâne müteallik buyurulmuş olmağla mucibince maaş-ı mezkurun 6000 Kuruş'a iblağıyla ta'yinat-ı mezkurenin tahsisi suretinin tanzimine himmet buyurulmak bâbında beyaz üzerine sâdır olan ferman-ı âli mucibince iktiza-yı tesviyesi maliye muhasebesinden lede's-sual rikab-ı hümayun kapıcıbaşlarından Atufetlu Said Efendi'nin kadim maaş-ı olan 4000 Kuruş'a tarih-i ferman-ı âli olan işbu receb-i şerifin 26. Gününden (05.10.1839) itibaren 2000 Kuruş dahi zamlı 6000 Kuruş'a iblağ olduğunu mübeyyin maaş ve mukataat hazinesi sergisi defterlerine ilm ü haberlerinin i'tasıyla tesviyesi hususu derkenar olunarak mucibince ilm ü haberleri tahrir olunmak ferman buyurulma-

ğın mucibince kayd olunup ber minval-i muharrer ilm ü haberleri verilmekle sâlifü'l-beyan muma ileyhimanın maaş-ı kadimesi üzerine tarih-i mezkurdan itibaren 2000 Kuruş dahi zam olunduğunu müş'ir maliye muhasebesinden varid olan ilm ü haber bâ-ferman-ı şerif kayd olunmuştur. 8 Şaban 1255 (17.10.1839)"⁽²³⁾

Fıkraları:

Mehmed Said Efendi'ye atfedilen bir çok fıkra var ise de bunların bir kısmı Keçecizade İzzet Molla ile veya başkaları ile karışmış olduğundan teşhis oldukça zor oluyor. Ama Said Efendi'ye ait olduğu muhakkak olan birkaç tanesi şöyle:

Said Efendi bir gün huzurda karagöz o zamanki adıyla hayal oynatır. Oyun, o günlerde yaygınlaştırılması emredilen çocuk mekteplerinin taklididir. Oyunda Hacivat hoca, Karagöz ise talebedir. Elif bâ harflerinden sonra hoca "bir üstün "der talebe tıpkısını söyler. Hoca "bir esre" deyince talebe yani Karagöz:

"- Olmaz, yanlış okutuyorsun, bir altın, hoca:

"- Dersin usûlü budur bir esre diyeceksin, der. Talebe:

"- Bir şeyin üstü olur da altı olmaz mı? Bir altın" der. Hacivat talebeye tokadı aşkeder. Talebe hocaya el kaldırır. Tartışma kızışır, kavga büyür. Padişah tarafından perdenin içine bir altın bırakılır. Karagöz derhal münasip bir dua ile beraber;

"-Davamın doğru olduğunu efendimiz de takdir buyurdular" der ve derse devam ederler. Bu sırada hoca:

"-İki üstün, dediğinde talebe aynısını söyler fakat bir türlü iki esre demez yine

"-İki altın" der. Perdeye bu sefer de iki altın bırakılmakla beraber II. Mahmud:

"-Said halt ediyorsun! "der. Said Efendi de:

"- Efendim, mekteplerimizin tahsil tarzını taklid ediyorum" cevabını verir.⁽²⁴⁾

Bu hâdise ile ilgili olup-olmadığı belli olmamakla beraber 1832 de II. Mahmud'un İstanbul sur içindeki 186 mektebin hoca ve talebesine dağıtılmak üzere 10 000 Kuruş atıyye gönderdiği Osmanlı arşiv vesikalari arasında mevcut. İşbu belgede padişah İstanbul kadısına hitaben " bir mutemet adam vasıtasıyla çocuğa bizzat verilsin. Para yetişmez ise haber ver yine göndereyim. Bundan murat çocukları kalben sevindirmektir " biçiminde bir de hatt-ı hümayun yazmış.⁽²⁵⁾

İkinci fıkra onun Adana'ya sürgün edildiği zamanla ilgili:

Musahip Mehmed Said Efendi'nin Adana'ya ulaştığı gün yani 12 Aralık 1822 günü hacdan dönen surre alayı da Adana'ya ulaşır. O senenin surre emini olan Hayrullah Efendi Said Efendi'nin çok samimi, sık sık görüştüğü dostlarından. Hayrullah Efendi Said Efendi'nin Adana'ya sürgün olarak geldiğinden haberi olmadığından onu görünce çok sevinir ve hayret dolu ifadelerle:

"- Hay Said Efendi ! dostlukta sadakat ve sebat ancak bu kadar olabilir. Bu kadar uzun mesafeden bizi karşılamakla derin dostluğunuzu göstermiş oldunuz, deyince Said Efendi:

"-Hakkımda gösterdiğiniz bu lütfekarlığa mukabil sizi buradan karşılamak az bilebilir. Ancak bendeniz gelmedim, beni getirdiler." Demiş.⁽²⁶⁾

Üçüncü fıkra onun hasta atıyla ilgilidir:

II. Mahmud'un en çok sevdiği atı hastalanır. Seyise ata iyi bakmasını, kurtulması için ne yapması icab ediyorsa muhakkak surette yapmasını tenbih etmiş;

- Öldü haberini duymak istemiyorum. Böyle bir haber getirenin kafasını vurdururum diye de tehdit etmiş.

Seyis korku ve telaşla gereken her şeyi yapmışsa da at bir gün ölmüş. Ecel terleri döken seyisin imdadına Said Efendi yetişmiş. Durumu münasip bir lisanla padişaha arz etmesini rica etmiş. Huzura çıkan Said Efendi;

-Şevketli Padişahım, sizin falanca bir atınız var ya,

- Evet nasıl oldu ?

-Padişahım o at ne yem yiyor, ne de su içiyor. Ayağa kaldırıyorlar düşüyor. Sağa çeviriyorlar düşüyor, sola çeviriyorlar düşüyor. Bir türlü ayakta durmuyor.

- Öldü mü yoksa,

- Efendim ben demedim siz öldü dediniz.

Said Efendi'nin Eş ve Çocukları

Mehmed Said Efendi'nin mevcut kayıtlarda iki eşi ile üç çocuğu olduğu görülüyor. Eşleri Cemile(?- 1847) ve Ferahnak Hanımlar, çocukları ise Ziyauddin Ahmet Bey ile Fatma ve Nefise Hanımlardır.

Birinci eşi Cemile Hanım'ın 19 Za.1263'de (29.10.1847) vefat ettiği hâlen mevcut mezar taşında yazılı. Bu hanımın XVIII. Asır sadrazamlarından Ivaz Mehmed Paşa'nın torunu olduğu

da yine mezar taşında kayıtlı.

Ferahnak Hanım'la ne zaman evlendiği ise meçhul. Said Efendi'nin vefatını müteakip Ferahnak Hanım'a aylık 150 kuruş maaş bağlanmış. En son 1865 yılında aldığı maaşların kaydı görülmüştür. Bu tarihten sonra ki kayıtlara ise henüz ulaşamadı.⁽²⁷⁾

Said Efendi'nin kızları Nefise ve Fatma Hanım'lara ise 365'er Kuruş maaş bağlanmıştı. Bu hanımların en son maaş aldıkları yıl ise 1867' dir. Nefise ve Fatma Hanımlar'ın bu maaştan ayrı olarak 1000'er Kuruşluk birer de hisse senedi mâlikleri oldukları, bu senetlere mahsuben 1867-1874 arası devrede ise 988,5 Kuruşluk nema aldıkları arşiv kayıtlarından anlaşılıyor.⁽²⁸⁾

Bu hanımlardan birisinin oğlu Hattat Hüseyin Abdurrauf Bey (1866-21.10.1908) olup babasının adı Mehmet Şemsüddin'dir. Abdurrauf Bey'in mezarı Said Efendi'nin aile makberesindedir. Yine bu makberede Abdurrauf Bey'in eşi Sabire Hanım (vef. 1947) ile oğlu Siracüddin Kayıhan'ın (vef.1976) kabirleri de yer alıyor. Musahib Said Efendi'nin aile mezarlığında yer alan diğer kişiler ise şunlardır:

Said Efendi'nin baldızı Hafize Hanım. Vefatı:15 Ca. 1264 (09.04.1849).

Said Efendi'nin oğlu sırasıyla Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî baş kâtibi, Bâb-ı Seraskeri ve Sadr-ı âli müsteşarlıkları vazifelerinde bulunmuş olan Ahmed Şekip Bey (? -14 Za.1309 = 09.06 1892).

Mehmed Süreyya Bey, Said Efendi'nin oğlu Ziyauddin Ahmet Bey'in 1890'larda ... mütekeid bulunduğunu yazıyor.⁽²⁹⁾ Said Efendi'nin iki oğlu var gibi bazı bilgiler olmakla beraber kesin karar için henüz vakit erken.

Ahmed Şekip Bey'in eşi Hatice Cinan-ı Yar Hanım 1267(1851) ile çocukları ki, genç yaşta vefat eden Naim Bey 1281(1864/1865) ve Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası hulefasından Mehmed Râşid Bey 'dir. Gurre Safer 1284 (04.06.1867)

Said Efendi'nin ayna karşısında kendi eliyle yaptığı meşhur resmi torunu olan Hattat Abdurrauf Bey'in elinde imiş. Şu anda bu resmin kopyaları bir çok eserde yer almaktadır.⁽³⁰⁾

Bestekar yönü de olan Said Efendi'den günümüze ancak dört eseri gelebilmiştir.⁽³¹⁾

(26) Vak'avüvis Esad Efendi Tarihi s. 140. Neşre hazırlayan Doç. Dr. Ziya Yılmaz, Enes Mat. İst. 2000. Osmanlı Araştırmaları Vakfı yayını.

(27) MAD (Maliyeden Müdevver Defterler) 9338 / 72

(28) MAD 9369 / 109

(29) Mehmet Süreyya Bey, Sicill-i Osmanî III / 45 Matbaa-i Amire 1311.

(30) İnal, Mahmud Kemal, Son Hattatlar s.321-325. Maarif Basımevi, İstanbul 1955.

(31) Öztuna, Yılmaz, Türk Musikisi Ansk. II / 198, MEB İst. 1976

Resim 3: Musahip Said Efendi'nin aynaya bakarak yaptığı kendi portresi

